

21. Suat Derviş “Erken Bir Ekofeminist” midir?

Bahanur GARAN GÖKŞEN¹

APA: Garan Gökşen, B. (2023). Suat Derviş “Erken Bir Ekofeminist” midir?. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö13), 380-389. DOI: 10.29000/rumelide.1379173.

Öz

İlk basın sendikasının başkanı, Serbest Cumhuriyet Fırkası'na bağlı Kadın Varlığı adlı derneğin kurucusu, Lozan ve Montrö Boğazlar Konferansı'nın katılımcısı olan Suat Derviş edebiyatımızda daha çok roman ve öykü yazarı olarak bilinmektedir. Özellikle *Fosforlu Cevriye* romanı onun ismini geniş kitlelere duyurarak kültür dünyamızda önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra o; bilhassa 1930'larda pek çok farklı gazetede çeviriler ve köşe yazıları yayımlamış, onlarca röportaj ve anket yapmış bir gazetecidir. 1930'larda özellikle *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *Tan*, *Son Telgraf*, *Haber* gibi gazetelerde çıkan röportajları, anketleri, köşe yazıları dikkat çekici içeriklere sahiptir. Onun hayatında bu dönemin ayrı bir yeri vardır. Bu yıllarda Suat Derviş toplumun ezilmiş, dışlanmış, yardıma muhtaç insanlarını özellikle yoksul anneleri, iş arayan genç kızları, kimsesiz çocukları dinleyerek onların sıkıntılarını topluma ve devlete duyurmak isteyen bir gazeteci misyonu taşımaktadır. Aynı şekilde, “Çöken Boğaziçi” adlı yazı dizisiyle de yavaş yavaş modernleşen İstanbul'un fiziksel değişimine ve dönüşümüne odaklandığı gibi Boğaziçi'nde yaşayan insanların sıkıntılarını da gözler önüne serer. Ancak dönemin toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel panoramasını sunan bu yazılar yeterince incelenmemiştir. Suat Derviş'in gazeteci yönünü ortaya koyduğu, İstanbul'u tüm cepheleriyle yansıtarak eğitilmiş eğitimsiz, zengin yoksul, genç yaşlı toplumun her kesimini muhatap alıp hazırladığı röportajları; yazıldığı dönem esas alındığında ekofeminizm için erken bir tarih olmasına rağmen ekofeminist okumaya uygun metinlerdir. Bu makalede de Suat Derviş'in yazarlığı ve gazeteciliği anlatılacak, ekofeminizm kuramına değinildikten sonra yazarın röportajları ekofeminizm bağlamında incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Gazete, röportaj, gazeteci, İstanbul, Suat Derviş.

Is Suat Derviş an “Early Ecofeminist?”

Abstract

Suat Derviş, the first president of the press union, founder of the Women's Presence Association affiliated with the Free Republic Party, and a participant in the Lausanne and Montreux Straits Conferences, is predominantly recognized in our literature as a novelist and story writer. Especially his novel *Fosforlu Cevriye* brought him significant recognition in our cultural world by reaching a wide audience. Additionally, during the 1930s, he was a prolific journalist who published translations and op-ed articles in various newspapers and conducted numerous interviews and surveys. His interviews, surveys, and op-ed articles published in newspapers like *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *Tan*, *Son Telgraf*, and *Haber* in the 1930s have noteworthy contents. This period holds a distinctive place in Suat Derviş's life. During these years, he undertook the role of a journalist with a mission to bring the grievances of the oppressed, marginalized, and needy members of society, especially indigent

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (İstanbul, Türkiye), bahanurgarangoksen@arel.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5852-8113 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.08.2023-kabul tarihi: 23.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1379173]

mothers, young women seeking employment, and orphaned children, to the society and the government's attention. Similarly, through his article series titled "Çöken Boğaziçi", he focuses on the physical change and transformation of the gradually modernizing Istanbul, while also highlighting the difficulties faced by the inhabitants of the Bosphorus. However, these writings that depict the social, political, economic, and cultural panorama of the era have not been thoroughly examined. Suat Derviş's interviews, which reflect his journalistic approach and reflect all aspects of Istanbul, engaging every segment of society, be it educated or uneducated, rich or poor, young or old, are considerably suitable texts for ecofeminist analysis, even though they originate from an early time in the context of ecofeminism. This article will delve into Suat Derviş's role as a writer and journalist, discuss ecofeminist theory, and subsequently examine his interviews in the context of ecofeminism.

Keywords: newspaper, interview, journalist, Istanbul, Suat Derviş

Giriş

Türk edebiyatında daha çok *Fosforlu Cevriye* romanının yazarı olarak tanınan Suat Derviş'in gazeteciliği yazarlığının gölgesinde kalmış, süreli yayınlardaki yazılarının bir kısmı Serdar Soydan'ın emeğiyle yeni yeni kitaplaşırken pek çoğu ise arşivlerde unutulmaya terk edilmiştir. Bu noktada Saliha Paker ve Zehra Toska'nın da vurguladığı gibi Suat Derviş'in gazetelerdeki yazılarının, röportajlarının incelenmesi ve kurmaca eserleriyle bu yazıların arasındaki bağlantıların ortaya çıkarılması onun edebiyat tarihinde hak ettiği yeri alabilmesi için son derece önemlidir (Paker ve Toska, 1997, s. 21). Bununla birlikte Suat Derviş'in gazeteciliğinden önce yazar kimliğinin oluşumundan ve edebiyat hayatından bahsetmek gerekir.

İstanbul'da, varlıklı bir ailede dünyaya gözlerini açan yazarın yayımlanan ilk edebî ürünü şiirdir. Nâzım Hikmet'in girişimiyle *Alemdar* gazetesinin 3 Teşrinievvel 1336 (3 Ekim 1920) tarihli sayısında "Hezeyan" isimli mensur şiiri yayımlanan Suat Derviş, bir süre sonra şiirden uzaklaşarak roman ve öykü türünde kendini geliştirecektir (Soydan, 2018, s. 229). Yazar kimliğiyle öne çıkmaya başlaması ise Almanya yıllarına rastlar. Serdar Soydan'ın verdiği bilgilerden hareketle 1920'lerde ve 1930'larda birkaç kez Almanya'ya gittiğini öğrendiğimiz Suat Derviş, burada bir yandan eğitimine devam ederken diğer yandan çeviriler yayımlar, öyküler yazar (Soydan, 2018, s. 230-231). Almanya'da, bir süre gazetecilik de yapan Suat Derviş babasının ölümü üzerine 1932'de Türkiye'ye dönmek zorunda kalır. Maddi sebeplerden ötürü Türkiye'de de gazeteciliğe devam etme kararı alarak *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *Tan*, *Son Telgraf*, *Haber* gibi gazetelerde çalışır. Suat Derviş; yazılarında zaman zaman müstear isimler kullanarak kimliğini gizlese de vefatına kadar basın dünyasından kopmamıştır.

Suat Derviş 1930'larda *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *Tan*, *Son Telgraf*, *Haber*'de çıkan röportajları ve anketleriyle toplumun ezilen, yok sayılan, görmezden gelinen kesimini dönemin okuyucusuyla buluşturur. Behçet Necatigil'e yazdığı mektubunda "Gazetecilikte yaptığım röportajlar beni hayatın gerçekleriyle çok karşı karşıya getirdi" diyen Suat Derviş'in röportajları, yazarlığını doğrudan etkilemiştir (Suat Derviş, 2017, s. 245). Nitekim bu süreç onun popüler aşk romanlarından uzaklaşarak toplumcu-gerçekçi bir sanat anlayışına yönelmesine vesile olmuş ve bu yönelim, eserlerine yeni bir boyut kazandırmıştır:

Suat Derviş, 1935'ten sonra hemen her romanında röportajlarında kullandığı malzemeyi işlemiştir. Toplum dışına itilmiş insanların yaşamları, işçilerin uğradığı haksızlıklar, kadınların erkekler tarafından istismar edilmeleri, çocukların küçük yaşta sokağa düşmeleri veya çalışmak zorunda kalmaları gibi konular onun 1935'ten sonraki yazarlık muhayyilesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynar (Gökşen, 2021, s. 240).

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Söz konusu röportajlar, basın tarihimiz açısından da oldukça önemlidir. Zira o yıllarda korkmadan, çekinmeden Galata'nın, Tophane'nin tehlikelerle dolu arka sokaklarını, Beyoğlu ve çevresinin karanlık eğlence mekânlarını “kadın gazeteci” kimliğiyle gezen, araştıran kaç kişi vardır düşünmek gerekir. Daha da önemlisi bu röportajların merkezine kadınları ve çocukları koyarak insanların büyükşehirde sağlıklı ve mutlu yaşayabilmesi için araştırmalar yapması, İstanbul ve Boğaziçi özelinde iktidarın şehirleşme anlayışına odaklanması ekofeminist bir perspektiften değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla adı geçen röportajlardan hareketle yazarın doğaya, insanlara ve bilhassa kadınlarla çocuklara olan yaklaşımı ekofeminizm ekseninde alt başlıklar hâlinde incelenecektir. Ancak öncelikle ekofeminizm kavramı üzerinde durulacaktır.

Ekofeminizm ve Suat Derviş

Ekofeminizm, en basit tanımlamayla doğa ile kadın arasında ilişki kurarak her ikisinin de sömürülmesine tepki niteliğinde 1970'li yıllarda ortaya çıkan bir düşünce akımıdır. Terim anlamıyla ilk kez Françoise D'Eaubonne tarafından kullanılsa da aslında “kadim bir bilgiye konmuş yeni bir isimdir” (Shiva ve Mies, 2018, s. 58). Bu bağlamda “Kadın özgürlük hareketlerinin ve çevreci akımların yaygınlık göstermeye başladığı 1970'li yıllarda ekofeminizm, kadınların çevrenin bozulması ve sömürülmesine karşı çözüm getirilebileceği düşüncesinden doğmuştur” (Kümbet, 2012, s. 172-173). Bir kolu çevreciliğe yaslanan diğer kolu feminizme dayanan ekofeminizm çevre sorunlarını; nükleer enerji, sanayileşme ve kentleşme karşısında doğanın tahribatını tartışmaya açarken öte yandan cinsiyet ayrımcılığının ve ataerkil toplum yapısının kadın üzerinde olduğu gibi doğa üzerinde oluşturduğu baskıyı da mesele edinerek yaşanabilir bir dünya kurmanın yollarını araştırır. Bu yüzden ekofeministler; savaş siyaseti benimseyenlerle ve cinsiyet ayrımcılığını yaygınlaştıranlarla doğayı tahrip edenler arasında yakın bir ilişki olduğunu düşünmektedir (Kümbet, 2012, s. 173). Doğa karşıtı tüm görüşlere itiraz eden ekofeministler bu görüşlerin “Batılı, erkek odaklı ve ataerkil” bir sistemden beslendiğini belirterek bu sistemin toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıf ayrımı yaptığını vurgulamıştır (Shiva ve Mies, 2018, s. 73). Zaman içerisinde farklı yorumlarla kendi içerisinde çeşitlenmiş olsa da tüm ekofeministlerin ortak özelliği “Batı'da olumsuz bir kültürel değer yüklenen ve kadınların değersizleştirilip ezilmesinin başlıca temelini oluşturan kadın-doğa bağlantısına olumlu bir değer yüklemesidir” (Plumwood, 2004, s. 18).

Doğanın ve kadınların tarih boyunca nasıl sömürüldüğünü inceleyerek bu sömürülme şekilleri arasındaki bağları açığa çıkaran, bu bağların ataerkil kapitalist sistem tarafından biçimlendirildiğini ortaya koyan ekofeminizm aynı zamanda aktivist bir harekettir. Bu bakımdan toplumsal ve siyasal bir yönü olduğu gibi kültürel bir yönü de vardır. Nitekim kültürel bir perspektif sunarak edebî eserlerde de karşılığını bulmuştur. Bu bağlamda Suat Derviş'in İstanbul'u merkeze alarak kadın ve çocuk haklarını öne çıkardığı röportajları okunduğunda ekofeminizme yakın bir perspektiften baktığı, hatta “erken ekofeminist” olarak nitelendirilebilecek bir duyarlılığa sahip olduğu görülmektedir. Ekofeminizm çerçevesinde öncelikle yazarın Boğaziçi'nin fiziksel değişimine, toplumsal ve kültürel deformasyonuna dikkat çektiği “Çöken Boğaziçi” yazı dizisini ele almak gerekmektedir.²

Kaderine terk edilen cennet: Boğaziçi

Suat Derviş için İstanbul'un özel bir anlamı vardır. Çamlıca'da doğup büyümüş olan yazar için burası önemli bir semt, “çocukluğunun beşiği”dir (Behmoaras, 2008, s. 29). Aynı şekilde Arnavutköy'de

² Suat Derviş'in röportajları gazetelerden toplanırken çoğunlukla Oya Körpe'nin yazar üzerine hazırladığı tezden yararlanılmıştır (Oya Körpe, 2001, *Suat Derviş'in Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

dayısının yalısında geçirdiği günler dolayısıyla Boğaziçi onun hatıralarında geniş yer kaplamaktadır (Suat Derviş, 2021, s. 234-235). Çocukluk yıllarında İstanbul'un en güzel dönemine tanıklık etmiş olan yazarın Boğaz'a dair gözlemlerinden, yaptığı röportajlardan oluşan ve 28 Nisan-31 Mayıs 1936 tarihleri arasında *Son Posta*'da yayımlanan "Çöken Boğaziçi" adını verdiği yazı dizisi; başlığı itibarıyla ilk başta okur üzerinde doğa tahribatının anlatıldığı yazıların konu edildiğine dair bir izlenim uyandırır da Boğaziçi'nde yaşayanların gündelik hayatından geçim kaynaklarına kadar pek çok meseleyi kapsar. Boğaziçi'nin unutulmuşluğunu ele aldığı söz konusu dizide Suat Derviş; Beylerbeyi, Çengelköy, Vaniköy, Kandilli, Göksu, Anadoluhisarı, Kanlıca, Çubuklu, Paşabahçe, Beykoz, Arnavutköy, Bebek, Rumelihisarı, Emirgan, İstinye, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Yenimahalle semtlerini gezerek ve bizzat burada yaşayanlarla röportaj yaparak Boğaziçi'nin sorunlarını gündeme taşır. Bununla birlikte sorularıyla, aldığı yanıtları yorumlama şekliyle ve gözlemleriyle doğa tahribatından ziyade Boğaziçi'nin terk edilmesine, bakımsız bırakılmasına, toplumsal ve ekonomik açıdan geri kalmasına vurgu yapar. Boğaziçi'nde yaşayanlar için en büyük sorun, vapur ücretlerinin fazlalığı sebebiyle ulaşımın zor olmasıdır. Bu sorunla, yerel yönetimin gösterdiği ilgisizlik sonucu Boğaziçi'nin bakımsız kalması birleşince, bölgede gündelik yaşam koşulları daha da ağırlaşmakta ve yerli nüfus hızla azalmaktadır.

Binlerce insanın öldüğü, geride kalanların da sefalet çektiği I. Dünya Savaşı'ndan sonra Boğaziçi eski ihtişamlı günlerini kaybetmiştir. Bu dönemde çıkan büyük bir yangın "sahilin şeklini tamamıyla değiştirmiş", savaştan sonra Hristiyan halkın Türkiye'den göç etmesiyle de Boğaziçi'ne olan ilgi azalmıştır (Suat Derviş, 2021, s. 207). Ayrıca yeni kurulan devletin merkezinin Ankara olması sebebiyle pek çok insan Ankara'ya taşınmış ve İstanbul'un bu güzide yerleri âtil bırakılmıştır. Tarihî yapılar enkazcılara satılmakta, şehrin kültürel dokusunu yansıtan yapılar yavaş yavaş moloz yığınına dönüşmektedir. Dizinin "Rumelihisarı" bölümünde, bozuk yollar nedeniyle insanların birçok kez trafik kazası geçirmesinden su yetersizliği yüzünden kuyu suyu içmek zorunda kalanların tifo hastalığına yakalanmasına kadar dinlediği tüm sorunları uzun uzun aktaran yazar için insan sağlığı ve refahı her şeyden önde gelmektedir. Boğaziçi'nde yaşayanların dertlerine yer verdikten sonra bir öz eleştiride bulunarak İstanbul'a en büyük kötülüğü yapanın onun güzelliğini keşfedemeyen, değerini anlamayan İstanbullular olduğunu söylemiştir:

Boğaz'ın katilleri bizleriz. Güzelden anlamayan, güzel görmeye karşı içinde hiçbir istek olmayan biz İstanbullular... Doğma büyüme İstanbulluyum... Baksanıza, hayatımda birinci defa olarak İstanbul'un en güzel görüldüğü bu noktaya çıkabildim. Bu noktadan şu denizi, yeşil ve kırmızı oya gibi ince çizgili karşı sahilleri, büyük martılar gibi suyun üstünde gidip gelen bu yelkenlileri bu noktadan görmek için insan dünyanın ta öbür ucundan kalkıp buraya gelir ve bu zahmeti ziyan olmuş sayılmaz (Suat Derviş, 2021, s. 244).

"Çöken Boğaziçi" yazı dizisi özelinde Suat Derviş, şehirleşme ve ekonomik kalkınmanın önemini anlatsa da doğanın ve kültürel mirasın korunması gerektiğinin bilincindedir. Zira Suat Derviş'in ekonomik güçlenme taraftarı olmasına rağmen, "Bu canım Boğaz'ın kıyılarında petrol, benzin depoları, fabrikalar yapılır mı diyorlar. Elbette yapılır. Keşke Türkiye'de o kadar çok iş olsa ki fabrika kuracak yer kalmasa" şeklinde konuşan bir kişinin karşısında yorum yapmadığı görülür (Suat Derviş, 2021, s. 228). Ayrıca yazı dizisinin "Emirgan" durağında; elinde tırpanıyla çimleri kesen bir İstanbulludan hareketle Boğaziçi'nin üzerinde uzun zamandır bir tırpanın işlediğini ve bu hayalî tırpanın onun güzelliğini hoyratça kesip biçtiğini söyleyen yazar, doğa tahribatına değindiği gibi tarihî yapıların yok olmasına da yer ayırmıştır:

Emirgan'dayız. Fetihden evvel burasını kaplayan meşhur servi ormanları nerede?.. Hani Hekah Mabedi?.. Hepsi yıkıldılar.

Görülmeven bir tırpan hepsini doğramadı mı? İşte burada şimdi gezdiğimiz yerlerde yüzlerce sene evvel kurulmuş olan köşklere saraylardan eser görmüyorum (Suat Derviş, 2021, s. 248).

Bununla birlikte ideolojisi gereği o, saltanat yıllarına ait sarayların bulunduğu Boğaziçi’nde yaşamayı tercih etmez. Bu yüzden bir noktadan sonra monarşinin sembolü olan muazzam köşklere, debdebeli sarayların yıkılmasından rahatsızlık duymamaya başlar. Bunlar yerine “küçük, temiz, mütevazı evlerin” olduğu, dolayısıyla tüm güzelliklerin eşitçe paylaşılacağı bir Boğaziçi’ni hayal eder (Suat Derviş, 2021, s. 249). İstanbul’da şehirleşmenin nasıl olması gerektiğine dair fikirlerini sıralarken “dört kattan fazla binalar yapılmasını menetmek ve bazı mahalleleri güneşsiz kalmaktan kurtarmak ve bu suretle sıhhi binalarla şehrin boş taraflarını da doldurmak” gerektiğini düşünür (Suat Derviş, 2021, s. 279). Böylece çok katlı binalar yapmaya ihtiyaç duyulmayacak, şehrin bir tarafı bomboş bırakılırken diğer tarafına insanlar yığılmaya mecbur kalmayacak, nüfus yoğunluğu şehre eşit oranda yayılacak ve tüm insanlar aynı şartlarda yaşayabilecektir. İstanbul’un farklı kültürleri bünyesinde taşıyan önemli bir merkez olduğunun bilincinde olan yazar; şehrin doğal güzelliklerinin yok edilmeden geliştirilmesini isterken söz konusu dizide yer alan “Eski Boğaziçi’nde Yeni Bir Müessese: Büyükdere Meyve Enstitüsü” başlıklı yazıda sağlıklı gıda üretimi için kurulan bir tesisin çalışmalarını aktararak tarımla uğraşanların toprağı doğru şekilde ekip biçmesini öğrendiği bu tarz tesislerin ülke genelinde çoğalmasının lüzumunu vurgular. Bu durum, Suat Derviş’in doğal çevre ve sürdürülebilir kalkınma konularındaki duyarlılığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

İstanbul’a göçle yavaş yavaş artan nüfus ve çarpık kentleşme

Suat Derviş’in röportajlarında, Kafkas ve Balkanlardaki savaşlardan kaçan göçmenler ve iş bulmak için kırsaldan gelen vatandaşlar yüzünden yavaş yavaş artan İstanbul nüfusu da ele alınmıştır. Söz konusu röportajlar, özellikle kırsaldan kente yaşanan ve sonraki yıllarda hız kazanacak olan göçün, ilerleyen yıllarda barınma problemleri ve gecekondulaşma gibi meselelere yol açabileceğinin habercisi gibidir. 25 Mayıs-9 Haziran 1935 tarihleri arasında *Cumhuriyet*’te yayımlanan “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar” başlıklı yazı dizisiyle Suat Derviş; mağara kovuğundan bozma odalarda, Bizans döneminden kalma surlarda, duvar diplerinde, cami avlusunda ve hatta tenişir deposunda yaşamaya çalışan insanlarla görüşmeler yaparak onların sorunlarını kamuoyunun gündemine taşır. Rutubetli, havasız, sağlık koşulları bakımından “medeni bir memlekette bir hayvanın bile barındırılmayacağı kadar berbat olan” yerlerde yaşamak için uğraşan çocukları görünce gazeteci objektifliğini bir kenara koyarak “Bütün dünya memleketleri nüfuslarını artırmak için âdeta birbiriyle yarış ederlerken, altı evlat meydana getirmiş olan bir annenin bu kadar yardımsız kalması ve altı çocuğun bu güneşsiz ve havasız yerde muhakkak bir ölüme terk edilmesi doğru mudur?” sözleriyle tepkisini açıkça ortaya koyar (Suat Derviş, 2021, s. 15). Özellikle kadın ve çocukların sağlığına dair sorunlar Suat Derviş’in yakından ilgilendiği konular arasında olduğundan yetkililere, söz konusu sorunlara çözüm üretmeleri yönünde çağrıda bulunur:

Beni alakadar eden cihet, zamanımızda hayvan ahırlarının bile sıhhi olması düşünülürken şehrin ta ortasında Mahmutpaşa Yokuşu’nda beş metre ileride altı çocuklu bir ailenin böyle izbelerde barınmasına müsaade edilmiştir. Şehrin sıhhiyetiyle meşgul olanlar iş başına! (Suat Derviş, 2021, s. 15).

Yazar; hastalık, bakımsızlık içerisinde yaşam savaşı verenlerle konuşurken İstanbul’un gün geçtikçe artan nüfusuna ve yoksul kesimin yaşam standartlarının elverişsiz olmasına parantez açar. Şehrin merkezinde, surların ortasında, çamurlar içinde kurulan derme çatma kulübelerin olduğu dokuz hanelik bir köye de giden yazar, burada yaşamının zorluklarını röportajlarına konu etmiştir. Yazarı, nefes almanın bile imkânsız olduğu bu köyde en çok çocukların bakımsızlığı üzer. Gözlemlerinden yola çıkarak yöneticilerin şehircilik anlayışını, tamamlanamayan kanalizasyon sistemini ve altyapı çalışmalarını

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

eleştirir. Bu köyde çıkması muhtemel bir salgın hastalık tehlikesine karşı yetkililere uyarılarda bulunur (Suat Derviş, 2021, s. 29).

Köyden kente çalışmak için gelen bekar erkeklerin kaldığı “sultanodası” şeklinde adlandırılan kiralık odaların olduğu hanı da ziyaret eden yazar; bu mekânın kir, toz içindeki sağlıksız ortamını yaptığı röportajlar eşliğinde uzun uzun eleştirir. Yüz elli kişinin bir arada yaşadığı otuz beş odalı Taşhan’ı anlatırken buraya yerleşen Kırmırlı, Kazanlı, Sırbistanlı, Bulgaristanlı göçmenlerin durumunu da gözler önüne serer. Benzer şekilde Nişantaşı’yla Şişli’nin arasında tahta barakalardan oluşan “Teneke Mahallesi”nde yaşayan “toz toprak içinde, çıplak ayaklı, bakımsız ve kirli çocuklar” da onun yazılarına konu olur (Suat Derviş, 2021, s. 45). Gittiği tüm mekânlarda en çok çocuklar için üzülen yazar, “Çocuk ölümlerinden ikide bir şikâyet ederiz. İnsaf edelim. Çocuk bu kadar sefalet içerisinde nasıl yaşar?” diyerek kadınları ve çocukları zor şartlar altında yaşamaya mahkûm edenleri, dolayısıyla ataerkil kapitalist sistemi eleştirerek yöneticileri evsiz insanlar için bir şeyler yapmaya çağırır (Suat Derviş, 2021, s. 38). Suat Derviş’in, insan hayatını merkeze alarak çarpık kentleşme ve düzensiz büyümenin vahim sonuçlarını ortaya koyması; bu konuda yöneticilere çağrıda bulunması, ekofeminizm bağlamında yorumlanabilecek eylemlerdir.

24-28 Haziran 1936 tarihleri arasında *Son Posta* gazetesinde “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” ismiyle yayımladığı yazı dizisinde eski bir yankesici rehberliğinde gece yarısı Galata ve çevresini gezmeye başlayan Suat Derviş; burada yaşayıp esrar kullanan, hırsızlık yapan insanların hayatını bizzat onlarla konuşarak aktarır. “Galata’nın izbe yerleri[ni]” tereddüt dahi etmeden adım adım gezerek “kaldırımların üstünde uyuyan sefiller[i]... Kahve altlarında çubuk içen esrarkeşleri, Galata’nın zar oynanan batakhaneleri[ni]...” gözlemleyip anlatan Suat Derviş’in bu cesur tavrı, o dönemin şartları düşünüldüğünde devrim niteliğindedir (Suat Derviş, 2021, s. 283). Bu yazılarla ilgi uyandıran yazar, yirmi otuz yıl sonrasının İstanbul’unun arka sokaklarının nasıl olabileceğini de öngörmüş gibidir. 50’li yıllardan itibaren kırsaldan kente göçle nüfus hızla artacak ve gün geçtikçe pahalılaştan hayat karşısında şehir; insanları barındıramayacak hâle gelince gecekondular ortaya çıkacak; iyi koşullarda yaşayamayan, eğitimsiz kalan, iş bulamayan insanlar arasında suç oranının yükselmesine bağlı olarak kentin arka sokakları suçlularla dolup taşacaktır. Suat Derviş’in ekofeminist bir duyarlılıkla hazırladığı röportajlar, İstanbul’da suçlu oranının artmasıyla ortaya çıkacak tehlikenin sinyallerini verdiği için de önem arz etmektedir.

Anne-çocuk sağlığı ve kürtaj hakkı

Suat Derviş’in 22 Ağustos-5 Eylül 1935 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinde “Çocuklarımız Ne Halde?” ismiyle yayımlanan yazı dizisi, büyükşehirde yaşayan yoksul çocuklara ve annelere odaklanan röportajlardan oluşur. Dizinin “Doğum Gittikçe Artıyor” adlı ilk yazısında yazar, kadınların sağlıklı çocuk yetiştirilebilmesi için yapması gerekenleri doktora sorarak aldığı cevapları okuyucuyla paylaşır. Aynı şekilde “Hastane Korkusu” yazısında çocuğunu ebe yüzünden kaybeden bir annenin hastane korkusuna yer verilirken evde eğitimsiz ebelerle yapılan doğumlar eleştirilir. Bu bağlamda yazar; yoksulluktan doğurmak istemeyen bir anne adayından yola çıkarak çocuğunu türlü zorluklar içinde dünyaya getirmeye çalışan hamile kadınların karşılaştığı sorunlara çözüm bulmaya çalışır. Yine dizinin “Dr. Kadri Raşid Diyor ki...” yazısıyla bir çocuk doktorunun görüşlerini aktaran yazar, ülkede çocuklara yönelik sadece bir hastane bulunmasını eleştirerek çocuk hastaneleri yapılmasının gerekliliğini gündeme getirmiştir. İşçi bir kadınla görüşen yazar, çalışan kadınların çocukları için bakımevi yapılmasının ihtiyacına da “İşe Giderken Çocuğumu Bırakacak Yer İstiyorum” yazısında “Çocuk memleketimizde himayeye muhtaçtır. Fakat hayır cemiyetlerinin himayesi kâfi gelmiyor, gelemez”

sözleriyle değinir (Suat Derviş, 1935, s. 5). Yoksul ailelerin bakımsız ve besinsiz kalan çocukları “Siz Hiç Aç Kaldınız mı?” yazısıyla da gündeme getirilir. “Kanun Karşısında Çocuk” yazısı vesilesiyle ailesi tarafından terk edilip sokaklara düşen, suç işleyip hapisaneye atılan veya ebeveynlerinin boşanma sürecinde mağdur olarak ortada kalan çocuklar hakkında avukatlarla konuşan Suat Derviş; kimsesiz çocukların yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması için Darülaceze dışında bir kurum olmamasını eleştirir. Bu yazı dizisi boyunca farklı meslek gruplarından insanlarla konuşarak çocukların ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı gelişmeleri için çareler üretmeye çalışan yazarın eleştiri oklarının hedefinde, bilhassa yoksullukla mücadele eden hasta ve bakımsız çocuklara karşı duyarsız kalan yöneticiler vardır. Bulaşıcı hastalıklar hususunda bakımsız kalan çocuklara 20 Ocak-3 Şubat 1936 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinde yayımladığı “Acı Bir Anket: Veremlilerle Konuştum” adlı yazı dizisinde de eğilen yazar; verem hastaları için farkındalık oluşturmaya çalışmıştır. “İstanbul şehrinin fakir mahallerinde de veremin saltanat kurmuş olduğunu” söyleyerek veremin önüne geçmek amacıyla öneriler getirmiş ve bu hastalığı yediden yetmiş herkesin atlatabilmesi için yöneticilere görev ve sorumluluklarını hatırlatmıştır (Suat Derviş, 2021, s. 141).

Uluslararası Kadın Birliği İstanbul Kongresi için Türkiye’ye gelen dünyaca ünlü feministlerle röportajlar yapan Suat Derviş’in “Dünya Feministleriyle Görüşmeler” adıyla Nisan 1935’te *Cumhuriyet*’te yayımlanan yazı dizisinde sorduğu soruların bir kısmı kadınların kürtaja yaklaşımı üzerinedir. Dizinin “Büyük Erkeklerin En Büyük Kusurları Nedir” yazısında “Kadın, dedim, çocuğunu dünyaya getirmek istemediği zaman cezaya çarptırılıyor. Kadının bunu yapmakta hakkı var mıdır?” gibi sorularla bazı devletlerde uygulanan kürtaj yasaklarına değinen yazarın, muhataplarından genellikle net bir cevap almadığı görülür (Suat Derviş, 1935, s. 5). Bununla birlikte kürtaj konusunda o, kendi fikrini de açıklamaz. Hatta denilebilir ki kürtaj hakkında yorum yapmaktan bilhassa kaçınmıştır. Buna karşın Suat Derviş’in kürtaj yasağına odaklanan soruları gündeme getirmesiyle, bedeni üzerinde söz söyleme hakkının sadece kadının kendisinde olduğunu ima ettiği ve kürtajı yasaklayan ataerkil devlet anlayışını eleştirdiği düşünülebilir.

Ataerkil toplumda kadın olmak

Kadına yönelik ekonomik, psikolojik, fiziksel, cinsel şiddetin boyutu ve eril tahakkümün kadınlar üzerindeki etkisi de Suat Derviş’in röportajlarında geniş yer edinir. *Tan* gazetesinde Ocak 1937’de yayımlanan “Türk Kadını Nasıl İş Bulur?/Türk Kadınları Nasıl İş Bulurlar?” başlıklı yazı dizisiyle kadınların iş ararken karşılaştığı sıkıntıları, iş hayatında yaşadıkları zorlukları ayrıntılı bir şekilde irdeleyerek emek sömürüsüne maruz kalan kadınları anlatır. Nitekim “Bir Genç Kız Anlatıyor” ve “Lisan Dersi Vermek İsteyen Bir Kız Söylüyor” başlıklı yazılarında iş başvurusuna giden genç kızlara iş verenlerin uyguladığı tacizleri aktarırken “Büro ile Fabrika İşçileri Arasında Ne Fark Vardır?” yazısında ise eski bir tütün işçisi olan kadının yaşadıklarını konu eder. Bu kadın da ekonomik şiddete maruz kalmış, “erkek işçi kadar çalıştığı halde” erkeklerden daha az ücret alarak patronları tarafından yıllarca sömürülmüş ve fiziksel olarak yıpratılmıştır (Suat Derviş, 1937, s. 7). Yine “Erkeğin İşi Kadından Çocuğa Geçiyor” yazısında çocuk işçilerin yaşadığı emek sömürüsünü gündeme taşıyan yazar; işçi kadınların işsiz kalan eşleri tarafından kullanıldığını, bu erkeklerin kadınlarının ve çocuklarının getirdiği parayı kumarda, içkide harcadığını öğrenip onların yaşadığı hayata ayna tutmuştur. Yazar, “Küçük Yaşta İşçi Olan Bir Kızcağz” ve “Dokuma Fabrikasında Çalışan Bir Kız” yazılarında ise genç kızların ağır koşullar altında çalışmasına karşın maaşlarının az olmasını ele almaktadır. Yazar, bu yazılarla ataerkil kapitalist sistemin kadın ve çocuk işçiler üzerindeki yıpratıcı etkisine dikkat çekmektedir. Bu noktada dizinin son yazısı olan “İşçi Kadını Kurtaracak Çare Nedir?”de “Çalışan Türk kadını ekmeğini kazanmak için, çalışmaya muhtaç olan Türk kadını iş bulmak için müracaat edecek yer bulamamakta ve her iş buluşu

bir dilenmiş olduğu için daima insafsızca yıpratılmaktadır” diyen Suat Derviş; sanayi müfettişlerine, sanayi odalarının başkanlarına ve yöneticilere seslenerek kadınların cinsel şiddete maruz kalmadan iş arayabilmeleri ve insani koşullarda çalışabilmeleri için gerekli önlemlerin alınmasını talep etmektedir (Suat Derviş, 1937, s. 7).

Ağustos-Eylül 1935’te *Cumhuriyet*’te yayımlanan “Çocuklarımız Ne Halde” yazı dizisinin “Kızlarımız ve İş Hayatı” adlı yazısında da eğitilmiş ve eğitimsiz kadın örnekleri dâhilinde kadınların iş ararken çektikleri sıkıntılar ele alınarak ataerkil toplumda kadın olarak yaşamının zorluklarından bahsedilir. Bu bağlamda *Tan*’da Kasım 1937’de “Kızlarımız” adıyla yayımlanan yazı dizisinde de genç kızların gündelik hayatlarını, geleceğe dair planlarını ve hayallerini aktaran Suat Derviş, öğrenciliği devam edenlerin ihtiyaçlarına yer verdiği gibi çalışmak zorunda olan genç kızların beklentilerini de yansıtır. “Genç Kızlarımız Nasıl Yaşıyor” yazısıyla genç kızların pek çoğunun “saadet ve hayat gayesi” olmadığını, birkaçının ise hayattaki tek amacının zengin bir hayata ulaşmak olduğunu ortaya koymaktadır (Suat Derviş, 1937, s. 7). Yazar; okumaya, hayatı anlamaya açık olmayan ve topluma katkı sağlamayı düşünmeden yüzeysel yaşamayı tercih eden bu gençler karşısında hayal kırıklığına uğramıştır. Benzer şekilde bu dizinin “Ölüden Hiç Korkmayan Kızlar” yazısında evlenip bir erkeğin ekonomik durumundan ve toplumsal statüsünden faydalanma yolunu tercih etmeyip okuyarak kendi ekonomik özgürlüğünü kazanmaya çalışan genç kızların düşüncelerini paylaşırken aslında tüm kadınları kendi geleceğini inşa etmeye çağırır. Eğitim alamayarak çalışmak zorunda kalan işçi kızlarla yapılan röportajların öne çıkan yönü ise onların iş hayatında yaşadığı psikolojik, fiziksel, cinsel ve ekonomik şiddettir. İşçi kızlar gibi sekreter olarak çalışan kızların da iş hayatında yaşadığı sıkıntıları bu röportajlar aracılığıyla dile getirmiştir. Yine *Tan* gazetesinde 4 Mart 1937’de yayımlanan “Yoksul Anaların Çocuklarına Bakım Evi İstiyoruz” başlıklı yazısıyla Suat Derviş; küçük yaşta tecavüze uğrayan, erkeklere para karşılığı satılan ve çocuğuyla bir başına yaşam savaşı veren 16 yaşındaki Huriye’nin hikâyesi üzerinden erkek şiddetinin boyutlarını gözler önüne sererken yoksullukla boğuşan annelerin çocukları için bakımevleri yapılmasının gerekliliğini de vurgulamıştır.

Savaş karşıtlığı

Ekofeminizm, doğanın ve insanlığın korunması gerektiğini savunduğu gibi dünya barışının sağlanması için de mücadele verir. Dolayısıyla ekofeministler “temellerinin bir kısmını da savaş karşıtı hareketten aldığı için şiddete dayalı olmayan eylemleri benimsemiştir” (Kümbet, 2012, s. 174). Ekofeminizm ekseninde Suat Derviş’in savaş karşıtı olduğunu gösteren röportajları da vardır. I. Dünya Savaşı’nın insan ve doğa üzerinde yarattığı tahribatın yakın şahidi olduğu için yeni bir dünya savaşının ufukta belirmesi yazarı rahatsız etmektedir. II. Dünya Savaşı’nın ayak seslerini duyar duymaz Suat Derviş, “Dünya Feministleriyle Görüşmeler” adlı yazı dizisinde bu konuyu gündeme getirir. Avrupa’nın savaşa sürüklendiği bu dönemde Türkiye’ye gelen ünlü feministlere sorular sorarak onların muhtemel bir savaş karşısında alacakları tavrı öğrenmek ister. Aynı şekilde dönemin feministlerine kadınların savaşa gidip gitmemesi konusunda da sorular yönelten yazara muhataplarından bazıları; kadınların isterse askerlik yapabileceğini, onlarda bu gücün bulunduğunu söylerken başka bir grup ise -savundukları feminist düşüncenin aksine- kadınların erkeklerden daha zayıf olduğunu belirterek psikolojik ve fiziksel bakımdan kadınların askerlik için uygun olmadığını dile getirir. Nitekim Suat Derviş’e verilen cevaplar üzerinden feministlerin genellikle barışı savunduğunu, bu sebeple de kadın asker kavramına sıcak bakmadığını görmek mümkündür. “Dünya Feministleriyle Görüşmeler” adlı dizinin “Büyük Erkeklerin En Büyük Kusurları Nedir?” yazısında öne çıkan “Kadınlar şimdiye kadar sulh için nasıl çalıştılar? Bu faaliyet kâfi midir ve harbin önüne geçebilir mi?” ve “Sizce harbin önüne geçmek için kadınlar tarafından

ne yapılmalıdır?” sorularından da görüleceği üzere yazar; kadınların barışı sağlamak için önemli şeyler yapabileceğine inanmaktadır (Suat Derviş, 1935, s. 5).

Sonuç

Suat Derviş 1930’lu yıllarda yayımladığı röportajlarında; gerek sosyalizme bağlılığı gerek feminizme olan yakınlığı gerekse doğaya ve insanlara karşı duyarlı yaklaşımı sebebiyle özellikle kadınlarla çocukların sıkıntılarına ve İstanbulluların ekonomik, toplumsal, kültürel sorunlarına geniş yer ayırmıştır. Nitekim “Çöken Boğaziçi” dizisinde İstanbul’un büyük bir değişim sürecinin eşliğinde durduğunun bilincinde olan Suat Derviş’e göre Boğaziçi’ne en büyük zararı verenler onu önemsizleştiren ve yalnızlığa terk eden İstanbullulardır. Dolayısıyla da burada yaşayan insanların sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürmesini istediği için röportajları vesilesiyle Boğaziçi’ndeki hastane eksikliğini, ulaşım sıkıntısı sebebiyle merkezdeki hastanelere gidilememesini, yolların bozuk olmasını, su ihtiyacının tam olarak karşılanamamasını eleştirmiştir. Ülkenin ekonomik açıdan büyümesini desteklediği için modernleşme ve kentleşme karşısında Suat Derviş’in tavrı ilk başta olumlu yöndeymiş gibi görülse de röportajlar detaylı şekilde incelendiğinde doğanın tahrip edilmesini ve insanların bundan zarar görmesini onaylamadığı anlaşılır. Sanayileşmenin hız kazanması sonucu nüfusun artmasıyla problem hâline gelecek olan gecekondulaşma ve çarpık kentleşme tehdidini çok önceden hisseden yazarın söz konusu röportajları, bu öngörüsünün doğruluğunu da ortaya koymaktadır. Yine muhtemel bir savaşın kadınlar üzerinde yaratacağı etkiler üzerine röportajlar yapması, barışı savunarak her türlü savaşın karşısında durması da onun ekofeminizm bağlamında yorumlanabilecek bir diğer yönüdür. Bilhassa ekonomik durumu iyi olmayan annelerin ve çocukların sağlığına, beslenmesine ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik röportajlar hazırlayan, dünyaca ünlü feministlerle görüşüp onların kürtaj konusundaki yaklaşımını sorgulayan Suat Derviş’i -yaşadığı dönem itibarıyla ekofeminizm için erken bir tarih olmasına rağmen- ekofeminist düşüncenin Türkiye’deki ilk temsilcileri arasında değerlendirmek mümkündür.

Kaynakça

- Behmoaras, L. (2008). *Suat Derviş, Efsane Bir Kadın ve Dönemi*. İstanbul: Remzi.
- Gökşen, E. (2021). Gazeteci Suat Derviş’ten Romancı Suat Derviş’e: Fosforlu Cevriye’yi Röportajlar Üzerinden Okumak. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 13/25, 231-252.
- Kümbet, P. (2012). *Ekoeleştirici/Çevre ve Edebiyat*. (Serpil Oppermann, Ed.). Ankara: Phoenix.
- Paker, S. ve Toska, Z. (1997). Yazan, Yazılan, Silinen ve Yeniden Yazılan Özne: Suat Derviş’in Kimlikleri. *Toplumsal Tarih*, 39, 11-22.
- Shiva, V. ve Mies, M. (2018). *Ekofeminizm*. (İlknur Urkun Kelso, Çev.), Muğla: Sinek Sekiz.
- Soydan, S. (2018). Suat Derviş ve Eserleri (Suat Derviş’in *Hiçbiri* romanının son sözü). İstanbul: İthaki, 227-245.
- Suat Derviş (1935). Dünya Feministleriyle Görüşmeler: Büyük Erkeklerin En Büyük Kusurları Nedir?. *Cumhuriyet*, 9.4.1935, 1 ve 5.
- Suat Derviş (1935). Çocuklarımız Ne Halde? 4 - İşçi Kadına Göre: İşe Giderken Çocuğumu Bırakacak Yer İstiyorum. *Cumhuriyet*, 25.8.1935, 5.
- Suat Derviş (1937). Türk Kadını Nasıl İş Bulur?: Büro ile Fabrika İşçileri Arasında Ne Fark Vardır?. *Tan*, 5.1.1937, 7.
- Suat Derviş (1937). Türk Kadını Nasıl İş Bulur?: İşçi Kadını Kurtaracak Çare Nedir?. *Tan*, 19.1.1937, 7.
- Suat Derviş (1937). Yoksul Anaların Çocuklarına Bakım Evi İstiyoruz. *Tan*, 4.3.1937, 7.

Suat Derviş (1937). Genç Kızlarımız Nasıl Yaşıyor. *Tan*, 7.11.1937, 7.

Suat Derviş (2017). Behçet Necatigil’e Mektup. *Anılar, Paramparça*, (Serdar Soydan, Hzl.). İstanbul: İthaki, 243-249.

Suat Derviş (2021). *Çöken İstanbul/Röportajlar*. (Serdar Soydan ve Özlem Akođlu, Hzl.). İstanbul: İthaki.

Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. (Bařak Ertür, Çev.). İstanbul: Metis.

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616